

УДК 341.171

**ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЗАБОРОНИ
НЕНАЛЕЖНОГО ПОВОДЖЕННЯ З ЛЮДИНОЮ В ПРАКТИЦІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Еліна Шишкіна

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, 79000 Україна*

Проаналізовано основні положення концепції заборони неналежного поведіння з людиною, які сформульовано та викладено у рішеннях Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 3 Європейської конвенції з прав людини.

Ключові слова: концепція, заборона, неналежне поведіння, об'єктивний аспект, суб'єктивне ставлення, рішення Суду.

Дослідження окремих аспектів захисту людини від катувань та інших видів неналежного поведіння з людиною (зокрема, в рішеннях Європейського суду з прав людини) досліджували такі українські вчені-правники: М. В. Буроменський, В. Г. Буткевич, В. Н. Денисов, В. І. Євітов, Л. Г. Заблоцька, Ю. Є. Зайцев, П. М. Рабінович, С. В. Шевчук. Це питання висвітлювали також зарубіжні науковці: Д. Бастеле, М. Вердюсен, П.-Дж. Даффі, М. Дженіс, М. Д. Еванс, Ф. Сюдр, Ф. Тюлькен та ін.

Найжорстокішими злочинами проти гідності людини є катування та нелюдське поведіння, застосування яких спотворює і руйнує внутрішню оцінку людини себе як особистості, викликає не лише фізичний, а й душевний біль, має тяжкі психологічні наслідки для жертви (наприклад, розумові відхилення) і за своєю суттю є посяганням на цінність людини.

З метою захисту від зазіхань на гідність людини посадовими особами органів держави, нормативного закріплення заборони катувань та жорстокого поведіння чи покарання світова спільнота ухвалила близько тридцяти відповідних міжнародно-правових документів. У преамбулі Загальної декларації прав людини 1948 р. міжнародне співтовариство засудило катування, нелюдське чи таке, що принижує гідність людини, поведіння чи покарання, і поставила за завдання викоринити катування з людського життя як ганебне явище [1, с. 9]. З часу ухвалення цього акта прийнято інші документи, положення яких регулюють комплекс заходів щодо запобігання катуванням і різним видам жорстокого поведіння з людиною.

На Європейському континенті концептуальні положення щодо заборони неналежного поводження (провідна ідея, погляд на правове явище [2, с. 339]) як цілісно сформованої правової ідеї фундаментально розроблені з укладенням Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини 1950 р. (далі – Конвенція або ЄКПЛ). Підґрунтям цієї концепції є засадниче положення ст. 3 ЄКПЛ: “Ніхто не може бути підданий катуванню, нелюдському чи такому, що принижує людську гідність, поводженню чи покаранню” [3]. Вона отримала подальший розвиток і вдосконалення у практиці конвенційних органів – Європейської комісії з прав людини (далі – Комісія, існувала до 1998 р.) і Європейського суду з прав людини (далі – Суд).

Концепція є комплексним, багатограним правовим явищем, її складові містяться також в актах інших інституцій Ради Європи, зокрема, у рекомендаціях Європейського комітету із запобігання катуванням, нелюдському чи такому, що принижує гідність людини, поводженню чи покаранню, рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи, рекомендаціях і резолюціях Парламентської Асамблеї Ради Європи, висновках і рекомендаціях Комісара Ради Європи з прав людини. Однак такі акти спрямовано зазвичай на практичне застосування зазначеної заборони. Науково-теоретичне обґрунтування, розроблення і викладення концепції міститься саме у судових рішеннях, оскільки шляхом розширеного тлумачення термінів ст. 3 ЄКПЛ Суд виступає творцем тих засад, які у своїй сукупності створюють зміст концепції заборони неналежного поводження з людиною.

Аналізуючи практику Суду у цій сфері, визначимо складові цього правового явища: абсолютний характер такої заборони, диференціація дефініційних понять, які містяться у ст. 3 ЄКПЛ, негативні та позитивні зобов'язання держав щодо захисту людини від неналежного поводження; принцип мінімального рівня жорстокості; запобігання такому поводженню (хоча має більш практично-реалізаційне спрямування); поєднання системного зв'язку ст. 3 ЄКПЛ з іншими статтями Конвенції, що засвідчує комплексність і багатогранність концепції. Проте розгляд усіх можливих граней цього правового феномену неможливо визначити в рамках цієї наукової статті. Зважаючи на це, проаналізуємо лише деякі з них:

I. Положення ст. 3 Конвенції мають абсолютний характер щодо застосування і полягають у такому: 1) кожній особі, яка перебуває під юрисдикцією будь-якої держави-учасниці, гарантовано право на повагу до своєї гідності та захист від катувань і неналежного поводження з боку посадових осіб органів державної влади, закріплюючи таким чином одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства (рішення у справі *“Сьорінг проти Сполученого Королівства”* – 1989 р.) [4]; 2) згідно зі ст. 15 Конвенції, держава зобов'язана дотримуватися положень цієї статті навіть під час війни, іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації; 3) ніщо не може бути виправданням для застосування катувань: навіть за умов боротьби з тероризмом чи організованою злочинністю держава-учасниця не має права відступати від положень цієї статті (рішення Суду у справі *“Томазі проти Франції”* – 1992 р.) [5]; 4) будь-яке

застосування фізичної сили щодо позбавленої волі особи, яке вчинено без достатньої необхідності, хоч і викликаної її поведінкою, принижує людську гідність і є порушенням права, що визначено у ст. 3 Конвенції (рішення у справі *“Рібітч проти Австрії”* –1995 р. [6]) Ці ознаки є складовими абсолютності заборони неналежного поводження, а кожна з них є необхідною умовою для її дотримання. На думку французького науковця-правника Фредеріка Сюдра, право не бути підданим катуванню, нелюдському або такому поводженню чи покаранню, що принижує гідність людини, яке впливає із зазначеної заборони, становить частину непорушної основи (ядра) Конвенції, оскільки цим правом володіє кожна особа, де б вона не перебувала; таке право є одним з головних елементів “загальної спадщини” європейських держав [7, с. 155].

II. Для диференціації понять, визначення критеріїв значущості шкоди, яку завдано гідності особи, Суд ввів *принцип мінімального рівня жорстокості*, хоча вперше про це висловилося Комісія у справі *“Данія, Норвегія, Швеція та Нідерланди проти Греції”* (1969), відомій як *Грецька справа* [8]. Комісія, розмежовуючи дії, що заборонені ст.3 Конвенції і “деяким брутальним поводженням” (удари по обличчю), зазначила, що не кожний випадок неналежного поводження може підпадати під дію цієї статті. Згодом у рішенні у справі *“Ірландія проти Сполученого Королівства”* (1978) [9] Суд закріпив цей принцип, зазначивши про необхідність встановити факти, які підтверджують досягнення дією такого рівня жорстокості, яку можна було б вважати катуванням або нелюдським поводженням чи таким, що принижує людську гідність. Такий підхід є підтвердженням відносності цих положень, оскільки оцінка рівня жорстокості дій у визначенні Суду не є абсолютною і може бути наданою лише через аналіз сукупності обставин у справі [10, с. 88]. Ними можуть бути: тривалість негативного поводження, фізичні, психічні наслідки, стать, вік, стан здоров'я жертви [9]. У рішенні у справі *Сьорінг* Суд ввів додаткові чинники – природа поводження і його контекст, способи виконання покарання. У подальших рішеннях чинники стосовно порушення положень ст. 3 Конвенції було об'єднано, а принцип мінімального рівня жорстокості сформульовано цілісніше і повніше. Він передбачає градацію неналежного поводження, про яке йдеться в ст. 3 Конвенції, за ступенем тяжкості. Якщо, на думку Суду, поводження не можна кваліфікувати як катування, то його можна визначити як нелюдське поводження, а у випадку неможливості визначити поводження як нелюдське, воно є таким, що принижує гідність.

III. 1. Спроба визначити поняття *катування* в класичному розумінні вперше простежувалася в рішенні Комісії у зазначеній *Грецькій справі*. Однак уже у справі *“Ірландія проти Сполученого Королівства”* визначення цих категорій зазнало змін в бік розширення сфери застосування: *катування* – навмисне нелюдське поводження, що призводить до серйозних і тяжких страждань (таке визначення уніфікує мету прояву жорстокості, що сприяє найточнішому вживанню цього терміна); *нелюдське поводження чи покарання* – діяння, через які людині спричинено сильних фізичних чи розумових страждань; *поводження чи покарання, що принижує гідність* – знущання, що мають викликати у

жертви почуття страху, страждання і власної неповноцінності, а також принизити її гідність, зламати її фізичний та моральний опір [11, с. 18–19]. У розмежуванні понять *катування* та *нелюдське поводження* за основу диференціації взято рівень тяжкості завданих страждань: “Суд фактично вважає, що намір, за яким створено ЄКПЛ, полягав у тому, щоб провести різницю між “катуванням” та “нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням” і закріпити за першим особливе тавро для позначення нелюдського поводження, внаслідок якого завдане дуже сильне і жорстоке страждання” [12, с. 131].

Англійські науковці М. Д. Еванс і Р. Морган висловили інший підхід: катування є формою такого поводження, яке є “більш нелюдським”, ніж власне нелюдське поводження. Різниця між цими двома поняттями не полягає в рівні завданих страждань. Головною передумовою катувань як найгіршої форми нелюдського поводження є мета застосування тортур для навмисного спричинення особі тяжких фізичних чи психічних страждань. Якщо, за таким поглядом, поняття *катування* набуває родового значення для позначення будь-якого неналежного поводження, то відбувається змішування понять щодо того поводження, яке справді є катуванням, та менш тяжкого за наслідками. Тоді, розмежовуючи поняття *катування* і *нелюдське поводження*, потрібно застосувати головну ознаку відмінності – обов’язкове досягнення мети через дію [13, с. 77]. Нелюдське поводження не обов’язково має бути вчинено з наміром. У рішенні у справі “*Лабіта проти Італії*” (2000) Суд зазначив, що питання, чи було метою поводження принизити, образити гідність жертви, може бути чинником, який також потрібно враховувати, проте відсутність мети не може виключити встановлення порушення ст. 3 Конвенції [14]. Застосування терміна “катування” можливе у тих випадках, коли йдеться про нелюдське поводження з певною метою. Зазначені поняття могли б співіснувати в одній площині, відрізняючись таким елементом, як мета спричинення. Цей підхід у розмежуванні понять передбачає, що відправною точкою в кваліфікації форм неналежного поводження є поняття “нелюдське” поводження, обтяжуючим різновидом якого є катування, а менш тяжким – поводження, що принижує людську гідність [13, с. 78].

У рішенні у справі “*Аксой проти Туреччини*” (1996) Суд, зазначивши, що “поводження, якого зазнав заявник, могло бути вчиненим лише навмисно, оскільки його виконання потребує ретельної підготовки”, до того ж “метою поводження із заявником під час його допиту було отримання зізнання або відомостей” [15], відступив від позиції щодо розмежування цих понять за принципом порівняння тяжкості завданих страждань. Отже, мета і навмисність стали ознаками, які визначають дії як катування, і водночас взаємодоповнюючими компонентами, наявність яких є необхідною передумовою для саме такої кваліфікації цього явища.

Завдяки інтерпретації Суду, який увів додаткові критерії для кваліфікації катування, його зміст є більш конкретизованим. Новаторство Суду в тлумаченні цього поняття полягає в тому, що він конкретизував таку ознаку, як сильний фізичний біль чи душевні страждання, запровадивши підхід, за яким

кваліфікація певного виду неналежного поводження з людиною залежить від тривалості, фізичних чи психологічних наслідків, способу виконання цього діяння, а також іноді від статі, віку та стану здоров'я жертви. Поняття нелюдського поводження не має деяких ознак, які властиві лише катуванню.

2. Суд вкладає у зміст нелюдського поводження чи покарання таке розуміння діяння, яке може ґрунтуватись на суб'єктивних уявленнях людини щодо приниження її гідності та на об'єктивному характері поводження. Задля правильної кваліфікації діянь Суд спирається не лише на наявність цього факту, а й на принцип мінімального рівня жорстокості. Саме такий критерій поводження простежується під час затримання чи арешту особи, оцінки умов утримання затриманих і заарештованих осіб, що підтверджено аналізом рішень, у яких дії органів влади у зазначених ситуаціях визнано як нелюдське поводження у світлі ст. 3 Конвенції.

Упродовж деякого часу в практичній діяльності Комісії та Суду можна було спостерігати їхнє “небажання” визнавати певне поводження таким, що порушує ст. 3 ЄКПЛ, якщо воно спрямоване на побиття затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні актів опору – доповідь Комісії у справі *“Макфілі проти Сполученого Королівства”* (1980) щодо побиття заявника, якого підозрювали у членстві в ІРА і виконанні терористичних актів [16]. Згодом такі дії усе ж було визнано беззаперечним порушенням цієї статті. У практиці існують два підходи: перший встановлює абсолютну заборону на використання сили під час затримання особи, під час перебування її під вартою; другий дозволяє застосування сили, якщо, зважаючи на обставини, в цьому є необхідність. На думку Дідьє Бастеле – французького дослідника у сфері дотримання прав людини в діях поліції, Суд використовує другий підхід, зважаючи на ризик та складнощі, які можуть виникнути під час затримання небезпечних злочинців та протягом їхнього перебування під вартою [17, с. 57].

Суд та Комісія не виправдовували надмірне застосування сили з боку правоохоронців, яке призводить до тілесних ушкоджень затриманої чи заарештованої особи. Підтвердивши у справі *“Томазі проти Франції”* таку позицію, Суд запровадив новий підхід – вимоги розслідування чи реальні складнощі, які є невідворотними у протидії тероризму, не можуть виправдати будь-які обмеження захисту фізичної недоторканності людини [5, с. 763].

Констатація факту нелюдського поводження необов'язково може бути пов'язана лише з фізичним насильством. У рішеннях – *“Грецька справа”*, *“Ірландія проти Сполученого Королівства”* Комісія і Суд у визначення понять *нелюдське поводження та поводження, що принижує гідність*, ввели нові аспекти – *душевні муки та страждання* як невід'ємні ознаки наявності неналежного поводження і як порушення вимог зазначеної статті. Наявність фізичного болю не завжди може бути підставою для такої кваліфікації, адже поводження може бути визнане нелюдським, якщо це відбувалося протягом багатьох годин і спричинило фізичні ушкодження, психологічні і душевні страждання (справа *Сьорінг*) – тобто для кваліфікації поводження як нелюдського наявність фізичних страждань є *необов'язковою*. Додатковим

елементом розмежування понять “катування” та “нелюдське поводження” є визначення певного рівня страждань. Рішення стосовно безпосереднього спричинення особі душевного болю та страждань може й не стосуватися кримінального аспекту. В таких справах не йдеться про фізичне насильство і фізичний біль, який також має наслідком душевні страждання, а лише про недосконале законодавство, адміністративну чи судову практику органів державної влади, поведінку їхніх посадових осіб, що спричинило виникнення в особи душевного болю.

3. Відповідно до рішення у “*Грецькій справі*”, поводженням чи покаранням, яке принижує гідність людини, є поводження, що ганьбить особу перед іншими чи змушує її діяти всупереч власній волі чи сумлінню.

Згодом Комісією у висновку за заявою “*Східно-африканські азіати проти Сполученого Королівства*” (1973) [18] було введено додатковий елемент – пониження особи у власних очах, якого інколи достатньо для констатації поводження, що принижує гідність. Однак уже у концептуальному рішенні у справі “*Ірландія проти Сполученого Королівства*” такого елемента, як пониження особи у її власних очах, не було наведено у визначенні зазначеного поняття, проте у подальших рішеннях Суд застосував цей елемент. Можна вважати, що правову позицію, про яку йдеться у справі *Східно-африканських азіатів*, було відновлено. Принизливе ставлення до людини має складові: почуття неповноцінності, страху, образи, пониження в очах інших і у власних очах, що в сукупності спричиняють до відчуження нею сильного душевного болю і кваліфікується як порушення ст. 3 ЄКПЛ. Цей вид поводження є “пом’якшеним” варіантом нелюдського відношення до людини і містить моральний компонент, пов’язаний із суб’єктивним сприйняттям людиною себе як особистості. Саме у цьому полягає відмінність між цим видом неналежного поводження і таким видом, як катування чи нелюдське поводження, оскільки у першому виді вказано дії, спрямовані на применшення значення людини як людської істоти.

У практиці кваліфікації зазначених діянь існує ще одна відмінність між цими поняттями. На протигагу нелюдському поводженню, суть якого припускає спричинення тілесних ушкоджень особі, те поводження, що принижує її гідність, не передбачає фізичного насильства (можуть бути словесні образи, наклепи, публічні знущання), оскільки йдеться про пониження особистості людини, що спричиняють психологічний (душевний) дискомфорт. Отже, принизливе ставлення до людини пов’язане із ситуацією, станом, умовами, в яких вона опинилася і які вважає негідними для себе, та полягає у бездіяльності органів державної влади щодо поліпшення стану конкретної особи, припинення її душевних страждань. Водночас юрист П. Дж. Даффі (Англія) вважає, що Суд, визначаючи, чи було порушення ст. 3 Конвенції, спирається саме на чинник об’єктивності поводження, якого зазнав заявник, а не на суб’єктивну оцінку ним своїх відчуттів [19, с. 319].

Суд у конкретній справі нечасто проводить розмежування нелюдського поводження з таким, що принижує гідність. Встановивши, що поводження

підпадає під застереження ст. 3 ЄКПЛ, Суд може не визначати, до якого із зазначених видів неналежного поводження воно належить. У рішенні у справі **“Макглітч проти Сполученого Королівства”** (2003) поводження з Джудіт Макглітч (донька заявниці) з боку адміністрації пенітенціарної установи визнане таким, що принижує гідність [20], а факт вчинення обох вказаних видів поводження зазначено у справі **“Бекос і Каутронаулос проти Греції”** (2005) [21]. Отже, Суд інколи не вважає за доцільне розмежовувати вказані поняття, оскільки відмінності між ними є доволі умовними і залежать від конкретних обставин.

Ці критерії можна застосувати до справ за загальною категорією – *умови утримання і поводження з в'язнями*, які неодноразово були предметом скарг до Комісії і Суду на підставі ст. 3 ЄКПЛ, проте конвенційні органи тривалий час їх не застосовували до таких ситуацій, посилаючись на те, що ця стаття не стосується осіб, яких позбавлено волі. Лише у *Грецькій справі* Комісія зазначила, що умови тримання під вартою можуть становити нелюдське чи таке поводження, що принижує гідність [8]. Згідно з висновком Комісії у справі **“Х. проти Швейцарії”** (1977) [22] було утверджено принцип, за яким позбавлення волі не є перешкодою для осіб в користуванні правами, які гарантувала Конвенція, ввівши таким чином механізм *“захисту рикошетом”* щодо умов утримання таких осіб і зазначивши, що ці умови можуть підпасти під дію ст. 3 Конвенції [23, с. 1501]. Із висновку Комісії стосовно скарги **“Коталла проти Нідерландів”** (1978) [24] випливає, що тюремне ув'язнення може бути предметом розгляду, керуючись ст. 3 Конвенції, за способом його виконання та тривалості.

Норми ЄКПЛ не спрямовані безпосередньо до осіб, яких позбавлено волі. Перелік у ній прав і свобод є ширшим і стосується будь-кого. З погляду Франсуази Тюлькен – судді Суду (Бельгія), питання щодо застосування ст. 3 ЄКПЛ до цієї категорії осіб постає тоді, коли йдеться про умови їхнього перебування у місцях ізоляції від суспільства [25, с. 40]. Альфонс Шпільман – колишній суддя цього Суду (Люксембург), висловив жаль, що укладачі Конвенції не передбачили в тексті її ст. 3 положень щодо поводження з в'язнями [26, с. 782].

Новий доктринальний підхід щодо умов перебування цієї категорії осіб у місцях позбавлення волі запроваджено Судом під час ухвалення рішення у справі **“Кудла проти Польщі”** (2000) [27]. Можна стверджувати, що саме з моменту ухвалення рішення у цій справі Суд де-факто виокремив таку групу справ із загальної кількості скарг на порушення ст. 3 ЄКПЛ, оскільки було встановлено *право кожної затриманої чи ув'язненої особи на належні, з погляду поваги до людської гідності, умови тримання*. Способи відбуття покарання в тюрмі не мають змушувати особу страждати, перевищувати той рівень страждань, який пов'язаний з фактом позбавлення волі. За вимогами до умов тюремного ув'язнення, належним чином потрібно забезпечувати здоров'я, благополуччя в'язня [28, с. 142–143]. Фундаментальність вказаного рішення полягає в остаточному формуванні та закріпленні такого права. Оскільки

неналежне утримання, зазвичай, не пов'язано з активними діями працівників режимних закладів щодо ув'язнених осіб, то можна вважати, що в таких справах йдеться зазвичай про відчуття заявниками сильного душевного болю, але який перевищує певний рівень жорстокості для того, щоб бути кваліфікованим як порушення ст. 3 ЄКПЛ. Постановивши таке рішення, Суд розширив зміст цього права, запропонувавши включити до нього елементом ще й право на належні умови утримання для осіб, яких позбавлено волі, оскільки їхній статус як людських істот не змінюється внаслідок факту перебування їх за ґратами.

Отже, основні положення концепції заборони неналежного поведіння з людиною були вироблені і розвинені саме Європейським судом з прав людини, а його практику щодо застосування ст. 3 Конвенції можна умовно поділити на дві групи. До першої належать рішення у справах, у яких Суд здійснив теоретико-правові розроблення самої концепції. У таких рішеннях він вперше ввів концептуальні погляди на заборону неналежного поведіння з людиною, обов'язки держави щодо запобігання такому поведінню, захист права людини на повагу до своєї гідності, детально розтлумачив власне види неналежного поведіння, розвинув погляди на деякі елементи видів такого поведіння. Рішення в інших справах щодо порушення ст. 3 ЄКПЛ можна вважати практичною реалізацією її положень, оскільки в багатьох з них Суд розширив сферу її застосування на випадки, які раніше перебували поза дією цієї норми. У цих актах містяться прикладні приписи, важливі для застосування цієї статті та розвитку практико-реалізаційного напрямку вказаної концепції. До них належать питання щодо: умов утримання в'язнів; перевезення затриманих, заарештованих чи ув'язнених осіб; питань екстрадиції; медичного обслуговування в'язнів; насильницького годування; особистих обшуків; захисту від неналежного поведіння з боку приватних осіб; заборони дискримінації тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій / Упоряд. Т. Яблонська – [3-тє вид., доп. і перероб]. – К. : Сфера, 2002. – 378 с.
2. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 3: К–М. – 2001. – 792 с.
3. Збірка документів Ради Європи, ратифікованих Україною [уклад.: Бюро інформації Ради Європи в Україні]. – К. : Фенікс, 2006. – 496 с.
4. Решение по делу “Сёринг против Соединенного Королевства” (Soering v. The United Kingdom) от 7 июля 1989 г. // Европейский суд по правам человека. Избранные решения : в 2 т. / [председатель ред. кол. В. А. Туманов]. – М. : НОРМА, 2001-2001. – Т. 1. – 2001. – С. 637–658.
5. Решение по делу Томази против Франции (Tomasi c. France) от 27 августа 1992 г. // Европейский суд по правам человека. Избранные решения : в 2 т. /

[председатель ред. кол. В. А. Туманов]. – М. : Изд-во НОРМА, 2001-2001. – Т. 1. – 2001. – С. 755–767.

6. Рішення у справі Рібітч проти Австрії (Ribitsch c. Autriche) від 4 грудня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

7. Pettiti L.-E., Decaux E., Imbert Ph. La Convention européenne des droits de l'homme. Commentaire article par article, Aix-Marseille, Economica, 1995. – 1235 р.

8. The Greek case. Yearbook of the European Convention on Human Rights, no 12, 1969.

9. Рішення у справі “Ірландія проти Сполученого Королівства” (Irlande c. Royaume-Uni) від 18 січня 1978 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>

10. Verdussen M. La prohibition absolue des traitements intrinsèquement cruels, inhumains et dégradants, Bruxelles: Bruylant, 1999. – P. 87–95.

11. Гом'єн Д. Короткий путівник по Європейській конвенції з прав людини / Донна Гом'єн ; [пер. з англ. Т. Іваненко та О. Павличенка]. – Львів : Кальварія, 1998. – 176 с.

12. Дженіс М. Європейське право у галузі прав людини: джерела і практика застосування / Дженіс М., Кей Р., Бредлі Е. ; [пер. з англ.]. – К. : АртЕк, 1997. – 624 с.

13. Evans Malcolm D., Morgan Rob: Preventing torture. A study of the European Convention for the Prevention of torture and inhuman or degrading treatment or punishment, Clarendon Press, Oxford, 1998. – 475 р.

14. Рішення у справі “Лабіта проти Італії” (Labita v. Italy) від 6 квітня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

15. Рішення у справі “Аксой проти Туреччини” (Aksoy v. Turkey) від 18 грудня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

16. McFeely v. The United Kingdom, Commission Report of 15 May 1980 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

17. Bastelé D. Police et droits de l'homme: une nécessaire conciliation // Les droits de l'homme au seuil du troisième millénaire: mélanges en hommage à Pierre Lambert, Bruxelles: Bruylant, 2000. – P. 51–68.

18. East African Asians v. The United Kingdom, Commission Report of 14 December 1973 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>

19. Duffy P. J. Article 3 of the European Convention on Human Rights // International and Comparative Law Quarterly, V. 32, No 2, London, 1983. – P. 316–346.

20. Рішення у справі “Макглінчі та інші проти Сполученого Королівства” (McGlinchey and others v. The United Kingdom) від 29 квітня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

21. Рішення у справі “Бекос і Каутропаулос проти Греції” (Bekos and Koutropoulos v. Greece) від 13 грудня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en/>

22. X. c. Suisse, Décision de Commission du 9 Mai 1977 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

23. *Kotalla v. The Netherlands*, Commission Report of 6 May 1978 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

24. *Tulkens F.* Droits de l’homme et prison. Les développements récents de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l’homme // Cahiers du CREDHO, № 8 (2002). – P. 39–69.

25. *Spielmann A.* Les détenus et leurs droits (de l’homme) // Les droits de l’homme au seuil du troisième millénaire: mélanges en hommage à Pierre Lambert, Bruxelles: Bruylant, 2000. – P. 777–788.

26. Рішення у справі “Кудла проти Польщі” (Kudla v. Poland) від 26 жовтня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

27. Sudre F., Marguénaud J.-P., Andriantsimbazovina J., Gouttenoire A., Levinet M.: Les grands arrêts de la Cour européenne des Droits de l’Homme, 3-e édition, 2005. – 770 p.

Стаття надійшла до редколегії 25.02.2011

Прийнята до друку 05.04.2011

THE FUNDAMENTAL POSITIONS OF THE CONCEPT OF PROHIBITION OF ILL-TREATMENT IN JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Elina Shyshkina

*Ivan Franko National University of Lviv,
vul. Universitetska. 1, Lviv, 79000, Ukraine*

The article is talking about the fundamental positions of the concept of prohibition of ill-treatment, which were given and formulated by European Court of Human Rights in its judgments under article 3 of the European Convention on Human Rights.

Key words: concept, prohibition, ill-treatment, objective aspect, attitude, Court’s judgments.

**ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ КОНЦЕПЦИИ ЗАПРЕТА
НЕНАДЛЕЖАЩЕГО ОБРАЩЕНИЯ С ЧЕЛОВЕКОМ В ПРАКТИКЕ
ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА**

Элина Шишкина

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, 79000 Украина*

Проанализированы основные положения концепции запрещения ненадлежащего обращения с человеком, которые были сформулированы и изложены в решениях Европейского суда по правам человека по применению статьи 3 Европейской конвенции по правам человека.

Ключевые слова: концепция, запрет, ненадлежащее поведение, объективный аспект, субъективное отношение, решение Суда.